

GENG NOÉMI

„A »fiatalság« nem létezik, a fiatal létezik a maga konkrét élethelyzetével”(CV 71)

Zusammenfassung: Die Kirche, die Zeichen der Zeit sucht, muss die Ansichten der Jugendlichen und sogar ihre Kritik sammeln, um sich nicht zu sehr auf sich selbst zu konzentrieren, sondern vor allem über Jesus Christus nachzudenken (CV 39). In dieser Studie versuchen wir, durch fünf halbstrukturierte Interviews mit jungen Erwachsenen, die versuchen, die Frage zu beantworten, warum diese Altersgruppe in den heutigen kirchlichen Gemeinschaften weniger wahrscheinlich ist, individuelle Stimmen abzugeben.

Schlüsselwörter: junge Erwachsene, Lebenssituationen, halbstrukturiertes Interview, Seelsorge

Az idők jeleire figyelni akaró egyháznak össze kell gyűjtenie a fiatalok meglátásait, sőt, bírálataikat is annak érdekében, hogy ne túlságosan önmagára összpontosítson, hanem mindenekelőtt Jézus Krisztusra reflektáljon (CV 39). Jelen tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy egyéni hangokat szólaltassunk meg fiatal felnőttekkel készített, öt félstrukturált interjúm keresztül, amelyek segítségével arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért lehet ezt a korosztályt kevésbé megtalálni a mai egyházi közösségekben.

A félig strukturált interjúk a réteg személyes példáin keresztül segíthetnek megláttatni a fejlődési szakasz problémáinak konkrét megnyilvánulásait és igyekeznek fényt deríteni arra, hogy mennyire érzik válaszkésznek egyházukat az őket érintő kérdéskörökben. Példákon keresztül vizsgálható, hogy milyen esetekben sikerül áthidalni a vallás személyessé válásának krízi-

sét, vagy éppen milyen akadályokba ütközik az új lehetőségek és válaszok megtalálása. Ezzel pedig irányvonalat kaphatunk annak feltérképezésére, hogy milyen okoknak tulajdonítható a korcsoport elvesztése az egyház megtartó kötelékéből. Illetve az egyének pozitív vallásgyakorlati tapasztalatai abban segíthetnek, hogy a már meglévő, jól működő gyakorlatok kamatoztatásának fontosságára felhívja a figyelmet. Mindezekkel együtt nyílik szélesebb látképünk arra vonatkozóan, hogy milyen lehetőségei vannak a mai egyháznak, hogy megtalálhassa és újra elérhesse ezeket a fiatalokat. Egyéni eszköztárának feltérképezése és kibővítése ezzel lehet a legcélrányosabb.

Az interjúk elkészítéséhez pszichológiai mérőeszközöket hívunk segítségül, hogy feltérképezhessük az egyének aktuális hitfejlődési szakaszát, kötődési mintázataikat, istenképük személyes jellegzetességeit, vallásos megküzdési stílusait és azt, hogy milyen kétkedési szakaszokon mentek keresztül az akcidentális, eseti kríziseik és normatív fejlődési szakaszaik során. Mindezekre azért van szükségünk, hogy világosan láthassuk a fiatal felnőtt konkrét életútját és az abból származó valláspszichológiai következményeket, így pedig az egyénspecifikus helyzetképet. E nélkül hiányozna az a vezérfonalunk, amelynek segítségével helyesen értelmezhetjük elfordulásait az egyháztól, vagy kinyilvánított vágyait felé.

Felhasznált eszközök és az interjúk bemutatásának szerkezete

Az interjúalanyok 20 és 35 év közötti, a fiatal felnőttkor életszakaszában járó személyek. Minden esettanulmány első szerkezeti elemeként az egyén rövid bemutatására törekszünk,

mint például az élethelyzetére és a foglalkozására vonatkozó információkra. A beszélgetések első részeként a Fowler-interjú alapirányvonalának segítségével térképeztük fel a személy életének fontosabb eseményeit, amelyek segíthetnek eldönteni, hogy a hitfejlődési szakasz melyikében járhat. Fowler a hitet egyetemes emberi jelenségnek tekinti, amely a személyiség központi eleme. A hitfejlődést hét szakaszba különítve mutatja be, melyeket az életútinterjú módszerével vizsgált. A szakaszok összefüggésbe hozhatóak a normatív fejlődési stációkkal, így az első ilyen megkülönböztetett szakasz a csecsemőkorra jellemző. Ez a szint a differenciálatlan hit megnevezést viseli, mivel a bízni tudás képessége, az ősbizalom a szükségletekre válaszoló anya hatására formálódik. A kisgyermekkorra jellemző az intuitív, projektív hit fázisa, amikor még a gondolkodás képi, s a fogalmi gondolatalkotás még kialakulatlan. A kisiskolás korú gyerekekre a mitikus-literális hit jellemző, amikor már képesek történetekben, ok-okozati összefüggésekben gondolkodni, elválasztani a képzeletet a valóságtól, valamint ekkor alapozódik az empátia és a nézőpontátvétel. A szintetikus konvencionális hitfejlődési szint leghamarabb a serdülőkorban jelenhet meg, de esetlegesen kitarthat a fiatal felnőttkor szakaszáig is. Ez együtt jár az absztrakció és a formális gondolkodás képességének alakulásával. A közösség és a referenciacsoport a legfontosabb az egyén számára, ezek szintézise szerint állítja fel értékrendjét, hitvilágát is. Azt a hitfejlődési szakaszt, amelyben a vallásos tradíció kritikai felülvizsgálat alá kerül, individuális-reflektívnek nevezzük és tipikusan a fiatal felnőttkorra jellemző. Ennek során már személyessé tett, átgondolt és egyéni viszonyulásmóddal jelen lévő hittartalmakról beszélhetünk. A hatodik szakasz már kevésbé szorosan köthető életszakaszokhoz, inkább a felhalmo-

zott életpasztorok függvénye annak a fázisnak az elérése, hogy tisztelettel és értékelően tudjunk viszonyulni nem csak saját, de mások egészen különböző meggyőződéséhez is. Helye van az egymás mellett elfogadott igazságoknak és értékrendeknek, az egyénétől teljesen különbözőeknek is. Egy utolsó hitfejlődési szakaszt is elkülönített a fowleri kutatás, bár az életútinterjúk készítése során nem találtak ilyennel, de a szentek életének leírásaiból kiindulva feltételezik, hogy léteznek. Az egyén a teljes energiáját oda tudja adni egy fontos értékért vagy emberért. A legfontosabb motivációs faktor ebben a szakaszban az egységelményre való törekvés.¹

Az interjúk során alkalmazott második mérőeszköz a vallásos ítéletalkotási folyamatok jellegzetességeire segít rávilágítani. A vallásos tevékenységek – gondolkodás, beszéd, érzélem, cselekvés – mögött meghúzódik az ember a Legvégsőhöz, Istenhez való viszonyának szubjektív mintája, amit vallásos ítéletnek nevezünk. Az egyén a vallásos ítélettel értelmezi az élet fontos kérdéseit, mint például a szenvedést, a halált, a boldogságot. Ennek értelmében a vallásosság a személy egész lényét érintő konfliktus megélések és az ezzel szembeni állásfoglaláskor nyilvánul meg, ilyen lehet például egy váratlan tragédiához való viszonyulásmód. A vallásos gondolkodásnak ezt a struktúráját, a személy és a Végső Valóság viszonyát kifejező ítéletek fejlődési lépcsőit tárja fel elméletében Fritz Oser.²

Az ítéletalkotás módja és foka a gyakorlatban azáltal nyilvánul meg, hogy a személy milyen módon teremti meg az egyensúlyt a hét dimenzió ellentétpárjai között. Ezek azok a di-

¹ HORVÁTH-SZABÓ Katalin – KÉZDY Anikó – S. PETIK Krisztina: *Család és fejlődés*, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola 2007, 19–20.

² SCHWEITZER, Friedrich: *Vallás és életút. Vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek- és ifjúkorban*, Budapest 1999, 108–123.

menziók, amelyek mindig fellépnek az élet jelentős kérdéseiről való állásfoglaláskor:

1. A szabadság és függőség közötti feszültség tartozik az első dimenzióhoz. Az egyén szabadnak érzi-e magát vagy kiszolgáltatottnak a Végső Valósághoz viszonyítva.

2. A második dimenzió arra kérdez rá, hogy az életet értelmesnek tartja-e az ember, tehát hogy remény vagy értelem-abszurdum uralkodik ítéletalkotási folyamataiban.

3. A bizalom vagy a félelem az uralkodóbb a különböző dilemmahelyzetekben?

4. A profán és a szent között mennyire lát elhatároló szakadékot?

5. Az ötödik területen a transzcendens-immanens viszonyon van a hangsúly, tehát azon, hogy a személy a végső értéket távolinak tartja-e a mindennapoktól.

6. A dolgok rendjében van-e maradandó, abszolút érték? Az örökkévalóság vagy a mulandóság ellentétpárjai közül melyik nyer nagyobb hangsúlyt az egyénnél?

7. Az utolsó dimenzió a mágikus erők és rendezett kozmosz ellentétei között feszül. Az adott személy úgy gondolja-e, hogy titokzatos erők veszik körül a világot, vagy a dolgok alapján véve áttekinthetőek?³

A vallásos ítélet fejlődési fokait az elmélet a dilemma-módszerrel vizsgálja, vagyis történetek segítségével jelentős kérdésekben állítja dilemmahelyzet elé az egyéneket az empirikus kutatások során. Ezek közül egy klasszikus példát alkalmazunk jelen interjúk kapcsán is, a Pál-dilemmát. A válaszok alapján öt jellegzetes mintája, fokozata rajzolódik ki a Végső Valósághoz való viszonynak:

³ SCHWEITZER: *Vallás és életút*, 111.

1. Az ember ezen a szinten, teljesen és mindenestől függ egy külső erőttől. A Végső Valóság közvetlenül beavatkozik az ember életébe, jutalmazó és büntető eljárásokkal, így a kiszolgáltatottság érzése jelentős ezen a fokozaton.

2. A személy a második szinten még mindig külső és mindenható erőnek ítéli a Végső Valóságot, de már úgy gondolja, hogy hatást is gyakorolhat rá, például hogy az elkövetett rosszért járó büntetés mértékének csökkentése tettekkel befolyásolható.

3. Az ember függetleníti magát a Végső Valóságtól a harmadik szinten, és elismeri saját felelősségét, autonómiáját. Emiatt vitathatja is ennek a Valóságnak a létét, illetve úgy vélheti, hogy az nem avatkozhat bele a világ rendjébe. A deizmusnak ebben a felfogásában az egyén és a Végső Valóság el is távolodik egymástól, mindkettő függetlenül létezik saját területén.

4. A negyedik lépcsőfokon az ember szintén megőrzi belső szabadságát, de már ennek teljességében képes visszakapcsolni életét a Végső Valósághoz. Azt, hogy az egyén szabadon cselekedhet, ez a Valóság teszi lehetővé, Isten az emberi szabadság alapja. Ebben az ítéletalkotási mezőben ők szabadon kommunikálhatnak egymással, konkrét cselekedetekben feltételezik egymást. Ezen a szinten az egyén visszatalál Istenhez és szabadságát neki köszöni.

5. Az ötödik egy feltételezett fokozat, úgy, mint Fowler hetedik hitfejlődési szakaszánál. Az empirikus kutatások során nem nyert bizonyítást, de például a misztikusok életrajzaiból feltételezhetjük. Tehát ezt nevezhetjük a misztika szintjének is, amelyben az embernek közvetlen kapcsolata és kommunikációs csatornája van Istennel. Viszonyukat kettejük kölcsönös és teljes elismerése jellemzi.⁴

---

⁴ BENKŐ Antal S. J.: *A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése*, Budapest 1977,

Harmadik mozzanatként egy istenrajz készítése segít a meginterjúvolt személyek istenreprezentációjának megismerésében. Ez a módszer egyfajta kiegészítésül szolgál a hitfejlődési szakasz és a vallásos ítéletalkotási fokozat pontosabb behatárolásához. A készített rajz segítségével és az interjúalany által hozzáfűzött magyarázattal együtt következtetéseket vonhatunk le az egyénben idáig felépült istenfogalomról, illetve istenképről. A személyben létrejött istenfogalom objektív jellegű, amely az Istennel kapcsolatos tudását reprezentálja. Ezzel szemben az istenkép szubjektív vonatkozású, arra mutat rá, amit az ember személyesen él meg Istennel való kapcsolatában. Ez az istenkép születésünk pillanatától folyamatosan épül, különös tekintettel a csecsemőkorra, amikor a szülővel való kapcsolat milyensége meghatározó jelleggel bír szülőképünkre, énképünkre és ezzel együtt istenképünkre is. Ehhez a képhez csatlakozik később a szocializációs folyamatban elsajátított istenfogalom, és a kettő együttese alakítja ki a személy istenreprezentációját. Az egyes életszakaszokban jellemző pszichológiai és spirituális jelenségekkel együtt az istenreprezentáció is dinamikusan továbbalakul. Különösen nagy hangsúlyt kap ez serdülő- és fiatal felnőttkorban, amikor az istenreprezentáció személyessé alakulása zajlik, így ezekben a normatív fejlődési szakaszokban végbemenő krízisekkel együtt szinte mindig számolhatunk vallási aspektussal is.⁵

A vallási viszonyulásunk változásai ugyanolyan krízislélektani jellemzőket viselnek magukon, mint más krízishelyzetek, így tehát magukban hordozzák a fejlődés lehetőségét, de ezzel együtt súlyos stresszforrást is jelentenek. Ezeket az aktuális

---

150–152.

⁵ ROBU Magda: *Egy istenarc van eltemetve bennem... – Istenképek pszichológiai értelmezése*, in: *Embertárs* 4 (2007), 307–319.

bizonytalanságokat, azaz vallási kételyeket segít feltérképezni az interjúk során felhasználásra került negyedik mérőeszköz. A vallásos kételyek megválaszolatlan hittel kapcsolatos bizonytalanságok. Ezek a hit fejlődése szempontjából elengedhetetlenek, de kettős kimenetelük lehetséges: vagy eltávolítanak a vallásosságtól, vagy végighaladva az instabilitás időszakán egy újfajta elköteleződést biztosítanak. A vallási kételyekkel járó negatív feszültséggel azonban mindenképp számolnunk kell. A lelki egészség szempontjából fontos, hogy mennyire szilárd az, amiben az egyén hisz, az instabil hit pedig egyenesen depresszióra hajlamosító tényező. A kételyek, vagy akár a hittel kapcsolatos bizonytalanságok, ellentmondó tapasztalatok a serdülő- és fiatal felnőttkori vallásos fejlődés során egyre inkább a valláshoz való viszony állandósult részévé válnak. Erre a normatív szakaszra a vallás, mintegy értelmezési keretté formálódik át az egyén életében.⁶ Így ennek a korcsoportnak a megközelítésénél érdemes feltérképezni, hogy mennyire nyertek maguknak teret a kételyek az egyén életében, illetve mennyire sikerült azokkal megküzdeni.

Amennyiben az adott interjúban a kapott eredményekből úgy látszik, hogy a személy életében már játszottak nagyobb szerepet a vallási kételyek, akkor a kritika utáni vallásosság mérőeszköze is alkalmazásra kerül. Ez a kérdőív a valláshoz való viszonyt két dimenzió mentén igyekszik behatárolni: a transzcendens valóság elfogadása vagy elutasítása és a vallásos tartalmak szó szerinti értelmezése vagy szimbolikus megközelítési módjának dimenziói mentén. Tehát két tengely mentén körvonalazza a vallásos attitűdöt. A transzcendencia hétköznapiakba való bevonásának mértékéből és a szimbolikus vallási tartalmak

---

⁶KÉZDY Anikó – MARTOS Tamás: *Vallási kételyek*, in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.), *Vallás és személyiség*, Piliscsaba 2008, 158–172.

önmagukon túlmutató értelmezési képességének mértékéből következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy az egyén vallási magatartása hogyan alakult a külső kritika hatására.⁷

Ötödik lépésként a megkérdézett interjúalany kötődési módjainak feltérképezésére törekszünk. Elsősorban a csecsemőkorban jelen lévő anya-gyermek kapcsolatban határozódik meg az egyén kötődési módja. Ennek függvényében, ha az anya betölti a biztos alap funkcióját, a csecsemőt a biztos kötődési módozat felé segíti. Amennyiben a gyermek azt tapasztalja, hogy szükségletei nagy részére nem válaszolnak, bizonytalan kötődési módozatról beszélünk. Ambivalens kötődési stílusról pedig akkor beszélünk, ha a szükségletek kielégülésének tapasztalatát és válasz nélkül maradt igények tapasztalatát egyaránt megéli a csecsemő az első normatív fejlődési szakasz során. Ezek a kötődési stílusok egyaránt megfigyelhetőek a felnőttkori kapcsolatokban is. Továbbá a szülőkkel való kapcsolat és a párkapcsolat mellett ugyanezek a mechanizmusok mutatkoznak meg a harmadik ilyen kiváltságos kapcsolatunkban is, az Istennel való kapcsolatunkban.⁸ Vagyis istenkapcsolatunk is kötődési kapcsolatként definiálható, ennek a kapcsolatnak a feltérképezése történik az ötödik mérőeszköz segítségével.

Utolsó mozzanatként pedig az egyén vallásos megküzdési stílusainak a megismerésére törekszünk. A vallásos megküzdési stílus behatárolása két dimenzió mentén történik: az első annak megállapítása, hogy az események feletti kontroll forrásaként az

---

⁷ROBU Magda: *A gyanú hermeneutikájának helye a valláspszichológiában. A transzcendenshez való viszony és a vallásos kijelentések értelmezési módjának jelentősége a pszichológiai kutatások szempontjából*, in: Nóda Mózes – Zámfir Korinna – Diósi Dávid – Bodó Márta (szerk.), *Ideje az emlékezésnek. Liber amicorum: A 60 éves Marton József köszöntése*, Budapest–Kolozsvár 2010, 374–386.

⁸ROBU Magda: *Kötődés*, in: *Keresztény szó* 2005, XVI. évf., 11. szám, 25–29.

egyén saját énjét vagy Istent határozza-e meg, a második pedig, hogy miként értékeli személyes kompetenciáit, erőforrásait a megküzdés folyamatában. Ennek alapján a következő öt vallásos megküzdési stílust állapíthatjuk meg:

1. Önirányító megküzdés esetében a kontroll az én kezében van, a hangsúly a személyes autonómiára és felelősségre tevődik.

2. Belenyugvó megküzdés esetén az egyén tehetetlennek érzi magát a világ eseményeivel szemben, minden történést a kifürkészhetetlen isteni akarattal magyaráz.

3. Együttműködő megküzdésről beszélünk, ha a kontroll forrása az ember és Isten közötti kiegyensúlyozott kapcsolatban határozható meg.

4. Alkudozó megküzdési stílushoz tartozóak azok a magatartások, amikor az egyén úgy gondolja, hogy Istent befolyásolhatja különböző áldozatvállalási gesztusokkal, hogy a dolgok jól alakulhassanak. Idetartozik a mágikus, csodaváró beállítódás.

5. Átadó vagy elfogadó megküzdési stílusról beszélünk, ha egy önirányító, magabiztos ember felismeri egy adott helyzetben, hogy az ő cselekvőképessége is véges, és teret ad Istennek. Nem veszíti el az események feletti kontrollt, Istenbe helyezve bizalmát őrzi meg azt.⁹

Megküzdésnek nevezhető tehát minden olyan viselkedési megnyilvánulás vagy kognitív folyamat, amely a stressz csökkentésére és a válsághelyzet kreatív megoldására irányul. Az tehát, hogy elkerüljük a fejlődési szakaszokkal járó pszichoszociális kihívásra adott negatív választ, összességében három tényező függvénye. Az első arra vonatkozik, hogy az egyénnek mennyiben sikerült megoldania korábbi kríziseit, a megoldatlan, nem

---

⁹ HORVÁTH-SZABÓ Katalin: *Vallásosság és megküzdés*, in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.), *Vallás és emberi magatartás*, Piliscsaba 2008, 31–61.

megfelelően lezárt szakaszok problémái ugyanis újraaktiválódnak minden újabb szakaszban. Ezek egyrészt súlyosbíthatják a helyzetet, másrészt viszont újra lehetőséget adnak az addig diszfunkcionális állapot megoldására. A második tényező az elérhető külső segítségék összességére vonatkozik, illetve arra, hogy a személy milyen mértékben tudja azokat hasznosítani. A harmadik aspektusa a problémamegoldó lehetőségeknek az egyéni megküzdési stratégiák és védekezési mechanizmusok minősége.¹⁰

Első interjú

Interjúalanyom egy 26 éves férfi. Egyetemi tanulmányai során római katolikus teológiai képzés mellett egy másik szakmát is elsajátított, melyre igen büszke, hivatásaként tekint rá.

A Fowler-interjú során ki is emelte az egyetemi évek időszakát mint életében meghatározónak mondható fő fejezetet, különös tekintettel az első és második egyetemi évre. Elmondása szerint ebben az időszakban átlépte komfortzónájának határait, s tett azért, hogy jobban becsülje, jobban érezze magát. Személyi fejlődésében fontosnak tartja szüleivel való kapcsolatát, úgy gondolja, anyjától a munka szeretetét és a kitartást, apjától pedig a kíváncsiságot és érdeklődést vallhatja magáénak. Ugyanilyen személyiségformálók voltak számára nagyszülei, egyben pedig az ő elvesztésük olyan életesemény volt, amely jó időre meghatározta Istennel való kapcsolatát is. Életének ebben a fejezetében büntető istenképet tudhatott magáénak, mely a gimnáziumi és egyetemi évek teológiai tanulmányai során épült le teljesen. Ma istenkapcsolatát inkább a keresés szóval jellemezné, köny-

---

¹⁰ KÉZDY: *Krízis és vallásosság*, 62–78.

nyedebben áll hozzá vallási kérdésekhez, mint gyerekkorában, amikor az ifjúsági énekek is zavarták a misén, manapság azonban ezt egész másképp gondolja: „... több minden, így a nevetés, vidámság is hozzátartozik Istenhez és a liturgiákhoz”. További fontos pozitív kapcsolatként említette még meg párkapcsolatát, mely nagy prioritást élvez életében, valamint szintén ilyen fontos helyet foglalnak el mindennapjaiban a szakmai kapcsolatok. Tagja egy civilszervezetnek, mely a szakmabeliek miatt fontos számára és azért, mivel segítik fejlődését, ezáltal pedig egy értékes közösség része lehet. Ugyanis „fontos, hogy az ember egy közösség tagja legyen, és a közért tegyen valami jót”, a köztudat nevelésének értéke egyik legfőbb érték számára jelen pillanatban. Épp ez az elkötelezettség az egyik, amely megadja az élet értelmét elmondása szerint, a közösség és a család építésével, valamint az, hogy saját eredményei által hozzájárul a társadalmi összjóhoz. Véleménye szerint az egyéni értékek is értelmessé teszik életünket, melyeknek átlagon felüli szintre emelésére kell törekednünk. Értékként nevezte meg továbbá múlthoz való viszonyát, az előljárók hagyatékának és hagyományoknak a tiszteletét. Az egyetlen dolog, amit szívesen megváltoztatna önmagában, az, hogy érzelmi intelligenciahányadosát a maximálisra cserélné a jelenlegivel szemben. Valamint elmondta, hogy véleménye szerint az érett hit legfőbb jellemzője, hogy kritikus, soha nem statikus, ebből következik, hogy nincs abszolút igazság a hitben. Viszont vannak általános értékek, amelyekben mindenkinek egyet kellene értenie, ilyen például az élet védelme, így a halálbüntetés sem lehet elfogadható semmilyen körülmények között. Erkölcsi alapvetéseihez tartozik még a tettek helyes és helytelen voltával kapcsolatban az a gondolat, hogy a legrosszabb cselekedetben is fel lehet fedezni valami jót, valami védhető,

nem objektív, hanem szubjektív megközelítésben. Ezen felül pedig egy tettet mérlegelhetünk az egyén vagy a társadalom erkölcsi rendje szerint. Idekapcsolódóan a bűnről alkotott fogalmát is igen érdekes szemügyre venni, mely megfogalmazza, hogy amikor valaki szándékosan testi/lelki fájdalmat okoz másnak vagy fájdalmat kíván, s annak hangot is ad, az bűnnek tekinthető. Hozzáfűzte, teológiai értelemben a fájdalom, a rossz kívánalma is bűn. Fontos eleme még elképzelésének, hogy akkor tekinthető bűnnek egy cselekedet, ha előre látható, szándékos módon történik a másik ellen elkövetett sérelem, az pedig mindegy, hogy aktív módon vagy passzívan követjük el, például mulasztással. Elmondta, szerinte az Isten ellen elkövetett bűnök csak a vallásos embert érinthetik, akik elköteleződtek bizonyos értékek, értékrend mellett. Ezzel együtt beszélhetünk csak Isten ellen elkövetett bűnökről, hisz Isten is egy személy transzcendens voltában. Érdekes még az, hogy miként értelmezi a rossz jelenlétét a világban: azért alakult vagy adott ez így, hogy tudjuk értékelni a jó dolgokat, ez a hatása és magyarázata is egyben. Továbbá itt is hozzátette, hogy tisztában van ezen válsza sablonosságával, de többször végiggondolva is így látja ezt. Fontosnak tartjuk ezeket a hozzáfűzéseit is kiemelni, mivel ezek is afelé mutatnak, hogy válaszai sajátjai, átgondoltak, nem pedig automatikusan jönnek. Megfogalmazta továbbá, hogy vallásos embernek tartja magát: „tagja vagyok egy egyházi képződménynek, aminek keretein belül keresem az Istent, tehát mindenképpen a katolikus értékekből indulok ki”. Halállal kapcsolatos elképzelését is a „katolikus remény” jellemzi. Úgy látja az ember életéhez fűződően továbbá, hogy: „döntésekből áll az ember sorsa, amit a véletlen megkavar, ezt pedig nem tudjuk befolyásolni”. A vallással kapcsolatosan elhangzott még, hogy rituálék közül

a csíksomlyói búcsút tartja kiemelkedőnek vallási jellege miatt is, de különösképpen a magyar közösséget formáló ereje okán. Imaéletét elevennek mondja, az elmélkedést gyakorolva inkább. Meglátása szerint továbbá a vallási konfliktusokra vonatkozóan egymás meghallgatása fontos, s annak felismerése, hogy lehet-e valóban kompromisszumot kötni, vagy pedig a békés együttélés a célra vezetőbb.

Mindezek alapján interjúalanyunkat az individuális-reflektív hittel lehetne jellemezni leginkább, mivel válaszai egyediek, átrágott és átgondolt feleletek, egyéni meglátások, melyek arról tanúskodnak, hogy képes kritikai távolságot felvenni az őt körülvevő rendszerektől, társas viszonyoktól. Szabadon elköteleződött saját vallásán belül fontosnak tartott értékek mellett és egyéb választott közösségi értékek iránt. Életfilozófiájának horizontja igen széles, meglátásait képes tisztán megfogalmazni.

Ha megfigyeljük a Pál-dilemmára adott válaszait, szintén az egyediség jellemvonásait vélhetjük felfedezni. Álláspontja szerint Pálnak akkor kell betartania Istennek tett ígéretét, ha vallásosnak mondja magát, és ezzel együtt elköteleződött bizonyos értékrend mellett. Pálnak kell eldöntenie, hogy mi kötelezi őt, nem mondhatjuk, hogy Isten azt akarja, hogy a harmadik világba menjen, maximum azt mondhatjuk, hogy azt akarta Isten, hogy Pál éljen. Személyes szinten biztosan fogja gyötörni Pált az, hogy megszegte egy ígéretét, de Isten bizonyosan nem bünteti Pált egyik döntése miatt sem, ő magát büntetné csupán. Valamint fontosabbnak látta az Istennek tett ígéretet a barátnőnek tethetné, mivel az utóbbi kapcsolat kevésbé stabil, mint az Istennel való kapcsolat, „túl sok a változó a barátnő esetében”.

Az elmondottak alapján az oseri hármadik kategória¹¹ jellegzetességei fedezhetők fel a külvilághoz és a végső valósághoz való viszony alapján, bár atipikusan, mivel a deizmus jellemzőjétől mentesen. Ugyanis az ember függetlenítheti erkölcsi ítéleteit a Végső Valóságtól, elismerheti saját felelősségét, autonómiáját, de szabad akarati döntéseként be is vonhatja a Végső Valóságot erkölcsi ítéleteinek viszonyítási pontjaként.

Istenrajzában esettanulmányom alanya egy fejet rajzolt a benne látható aggyal, aminek a közepében egy piros pont jelképezi Istent. Magyaratzként hozzáfűzte, hogy Isten az ember tudatában van, az egyénben, „ezért van ennyi istenkép”. Ezzel istenképét láthatjuk megjelenítve, melyben azt örökítette meg, amit megél istenkapcsolatában, tapasztalatait, egyedi szimbolikát használva. Istenrajza tehát összecseng az ez idáig róla elmondottakkal.

A Pál-dilemma alkalmával az emberi kapcsolatok bizonytalanságára való utalása okán s azon kijelentései végett, hogy „sohasem mehet az ember biztosra” szerelmi életében, indokoltnak ítéltém elsőként a kötődés vizsgálatára használt mérőeszközt alkalmazni. Ezen pedig az átlaghoz viszonyítva közepes szorongást (27) és magas elkerülést (59) mutatott. Ha ezt az eredményt kategóriába is akarjuk helyezni, akkor az elkerülő elutasító kötődéstípust nevezhetjük meg. Ez az eredmény pedig összhangba hozható az eddigiekkel, hisz a Fowler-interjú során is kifejtette, hogy nem érzi úgy, hogy szívesen kerül, illetve tud érzellemmel teli kapcsolatba kerülni, de kapcsolati hálója e mellett is kielégítő és biztonságot nyújtó.

Második mérőeszközként a vallási kétely kérdőív mutatkozott még indokoltnak. Ezen gyenge közepes értéket mutatott a

---

¹¹BENKŐ ANTAL S. J.: *A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése*, 151.

skála (21 az 50-ből). Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy elmondása szerint is a keresés fázisát éli meg istenkapcsolatában, az elmúlt években rengeteg minden változott elképzeléseiben. Ezt a kapott értéket is az individuális-reflektív felé való átmenetbe mutatónak vélem.

Vallási kérdésekhez való egyedi viszonyulása okán és istenrajzának személyes istenkapcsolatot tükröző voltából kifolyólag úgy gondoltam, a kritika utáni vallásosság mérőeszköze is érdekes eredményeket mutathat. Ennek alapján (transzcendens 8, szimbolikus 14) a második naivitást gondolom inkább sajátjának, interjúalanyom hite ezek alapján integrálódott hétköznapijaiba, átrágott életfilozófiai kérdései után a második naivítás felé tart. Ez az eredmény is összeegyeztethető az eddigiekkel, még a természetes kételyek mellett is, melyek igencsak jellemzőek a kereső attitűdre.

Összességében úgy értékelhetjük, hogy az esettanulmány során kapott eredmények teljes mértékben összecsengenek, kerek egészzé állnak össze egy, a racionalitás által vezérelt alanyt jellemezve. Bizonyára nagyban befolyásolták teológiai tanulmányai is abban, hogy ifjúsága korai szakaszában elgondolkodjon Istennel és az étellel kapcsolatos kérdéseken, de az bizonyos, hogy nagymértékben sikerül ezekkel kapcsolatban többnyire egyedi, érdekfeszítő álláspontokra jutni. Sajátos és objektíven letisztult meglátásai vannak fontos kérdésekben, személyes és különleges gondolatai Istennel kapcsolatban, valamint szeretetteljes és humánus életfilozófiája.

Második interjú

Második interjúalanyom 27 éves, római katolikus vallású férfi, aki menedzsmentet tanult egyetemi évei alatt alap- és mesteri képzésen. Második éve dolgozik nemzetközi telekommunikációs cégnél Kolozsváron, ahol tanulmányait is végezte.

Életének egyik fő fejezeteként határozta meg az egyetemi évek kezdetét, amely többnyire negatív töltetű változásokat idéz fel benne. Illetve hasonlóan negatív előjelű életfejezetekként értékelte azt, amikor elsőéves gimnazistaként elköltöztek édesanyjával és testvérével a családi házból. Felsőfokú tanulmányai során ismét egy költözés tett rá rossz hatást, amikor édesanyja szülővárosától és közös otthonukból egy távoli városba költözött. Kifejtette, hogy ez az esemény az életében merőben megváltoztatta a családról és az összetartozásról alkotott képét. Jelentős életeseményekként kiemelte még a sikerélményként meghatározott pillanatokat, amelyek mindig motiválják a cselekedeteit. Ilyen például az egyetemi évek sikeres lezárása vagy a munkába állás sikere.

Személylé formálódásának folyamatában nagy hatást tulajdonít nagyszüleinek, akiktől vallásos neveltetést kapott, és egyik egyetemi tanárának. Ezek mellett az erős kapcsolatok mellett nagy hatású kapcsolati változás volt az életében édesapja halála, akit kisgyerekkorában veszített el. Elmondta, hogy annak ellenére, hogy nem emlékszik személyes viszonyuk sok vonására, ez az esemény mindig is kihatott élethelyzeteire és gondolkodásmódjára. Illetve jelenleg fontos még kapcsolati viszonyai tekintetében a párkapcsolata.

Élete egyes fejezetei során az Istenről alkotott képe is változott, ezekből kiemelte, hogy a középiskola végéig, az egyetemi

évek kezdeti szakaszáig egy büntető istenképre emlékszik. Hozzáfűzte, hogy szorongást keltett benne ez az elképzelés. Az egyetemi évek hatásának, a kialakult baráti kapcsolatok segítségének és mély beszélgetések benyomásának tudja be, hogy ennek a képnek a helyébe másik lépett, ami meghatározása szerint megnyugtatóbb és egészségesebb.

A megtapasztalt krízisek és szenvedések kapcsán kifejtette, hogy meglátása szerint mindenki életében vannak ilyen időszakok, de ezek csak pillanatnyi megingást jelentenek, és könnyen vissza tud térni számára ilyen alkalmakkor is az élet értelmességének az érzete. Ezt az értelmet pedig úgy határozta meg, hogy az nem takar mást, mint az örömök megélését, amelyet a saját belső motivációink éltetnek, ezek visznek új, apróbb célokhoz is. Egy ilyen cél például az, hogy az ember valami maradandót hagyjon maga után a földön, továbbadja életét gyermekeinek, vagy egy általánosabb, hogy vidámmá tegye a környezetében élők hétköznapijait.

Azokban az élethelyzetekben, amikor nehéz döntés előtt találja magát, a probléma megoldásának úgy lát neki, hogy időt ad magának arra, hogy a megoldási lehetőségek közül a legjobbat megtalálja. Tehát senkihez nem fordul útmutatásért, legfeljebb akkor kéri ki valakinek a tanácsát egy kérdésben ismeretségi köréből, ha valakit kompetensebbnek érez egy kérdéskörben, mert például az illető szakmájához tartozik az adott téma.

A tettek helyességét vagy helytelenségét véleménye szerint a mögöttes motiváció dönti el. Ezzel együtt úgy gondolja, hogy vannak azért olyan erkölcsi felfogások, amelyekben mindenkinek egyet kellene értenie. Ilyen megkérdőjelezhetetlen tétel, hogy meglátása szerint az azonos neműek közötti párkapcsolat abnormális és elfogadhatatlan.

Önmagát vallásosnak tartja, és ezt igen pozitív vonásként értékeli. Így a halálról vallott elképzelését is az a keresztény remény hatja át, hogy a halál jelentette végpont után is lennie kell a lelkünk számára valamilyen folytatásnak. Valamint biológiai folyamatokban értelmezve közelített a test elmúlásának kérdéséhez. A bűnről való meglátását pedig úgy körvonalazta, hogy annyiban számíthat bűnnek egy cselekedet, amennyiben azt a cselekvő tudva és akarva hajtja végre, mindeközben tisztában van tettének rossz voltával és a negatív következményekkel is számot vet.

Arra a kérdésre pedig, hogy miként lehet a vallási konfliktusokat megoldani, azt a választ adta, hogy valójában nem is szükséges eljutni egy közös nevezőre, egy közös pontra, inkább a kompromisszumkészség a lényeges, ezzel lehet mérsékelni a problematikus helyzeteket.

Az interjúalany válaszaiból kirajzolódik, hogy a társas kapcsolatok tekintetében autonómia jellemzi, nem viszonyítja magát referenciacsoportokhoz, tehát kritikai távolságba került társas kapcsolatainak rendszerétől. Ez pedig az individuális-reflektív hitfejlődési szakasz egyik legfőbb jellemzője. Ezzel együtt mégsem történtek az ehhez a hitfejlődési szakaszhoz tartozó szabad elköteleződések saját vallása mellett vagy egyéb rendszerek és intézmények mellett.

Mások elfogadásában még nyomokban megmutatkoznak sztereotip elemek, amelyek a szintetikus konvencionális hitfejlődési szakasz lépcsőjéhez tartoznak. Túlnyomórészt a negyedik, individuális-reflektív szakaszra utaló vonásokkal találkozhatunk válaszaiban, megszilárdult elköteleződések nélkül, de a gondolkodás már dichotóm jellegű mások és ön maga vonatkozásában.

Ha a végső valósághoz való viszonyára irányítjuk a figyel-

münket és a Pál-dilemmára adott válaszait nézzük meg, akkor megfigyelhetjük, hogy az interjúalany úgy értelmezi, hogy az ember nem tartozik semmivel a Végső Valóságnak. Ez a Valóság nem folyik bele az ember életébe, emberi és isteni valóság egymástól függetlenül létezik. Így, a vallásos ítéletei tekintetében a harmadik fokozatra jellemző vonásokat mutat. Ez pedig összecseng az aktuális hitfejlődési szakaszával is. Istenrajza is ezeket a feltételezéseket erősíti meg. Egy antropomorf istenfogalmat jelenít meg rajza, amelyet azzal a magyarázattal egészít ki, hogy Isten külső szemlélőként áll a világ felett, s jóságából kifolyólag nem avatkozik bele annak dolgaiba. Tehát eddig egy individuális-reflektív hitfejlődési szakasz elemei domborodnak ki, szintetikus konvencionális elemekkel vegyülve.

Ugyanez a szimbolikusság dominál vallási attitűdjében is, ha a kritika utáni vallásosság általa kitöltött mérőeszközére tekintünk. Ennek alapján az interjúalany a relativizmus időszakát éli meg (transzcendens 3,55, Szimbólum 16,36).

Az édesanyjával való kapcsolatára vonatkozóan elhangzott válaszai alapján és az elköteleződési nehézségeire tekintettel, fontosnak mutatkozott a kötődési mintázatait megismerni. Értékei alapján (szorongás 24, elkerülés 63) elkerülő, elutasító kötődési jellegzetességeket feltételezhetünk. Megküzdési mechanizmusai jellemzően pozitívak (13 pozitív, 7 negatív), az események feletti kontroll forrása az egyén. Saját kompetenciái jelentik erőforrását, tehát önirányító megküzdésről beszélhetünk. A hangsúly a személy autonómiáján és felelősségén van.

Ezek függvényében elmondhatjuk, hogy a második interjúalany személyében egy autonóm, önmagát függetlenítő gondolkodásmóddal rendelkező, a világ dolgairól relatív képet alkotó egyénnel találkozhatunk. Ő zárószóként kifejtette, hogy egy

közvetlen és értelmi többletet adó vallásos közösségekben érezni jól magát. Valamint fontos lenne számára, hogy a közösség vezetője a mások iránt vállalt szolgálatával nyerve el a közösség tiszteletét. Ezeket a számára fontos vonásokat hiányolja a jelenlegi környezetében ismert katolikus közösségekből.

Harmadik interjú

Harmadik interjúalanyom 29 éves egyedülálló nő. Római katolikus felsőfokú teológiai tanulmányai mellett magyar és angol szakon végzett.

Életében meghatározó fordulat volt az egyetemi évek kezdete, és amikor munkába állt egyetemi városában, Kolozsváron. Múltbeli kapcsolatai közül személylé fejlődésében a legnagyobb szerepet egy hét évig tartó párkapcsolat jelentette, amely mára már véget ért. Ennek a kapcsolatnak a vége, valamint az eredeti családjától való elköltözés hozta a legnagyobb változásokat gondolkodásmódjában. Ezt a változást úgy foglalta össze, hogy rádöbbsent ezek segítségével, hogy nem szabad leszűkítenie szociális hálóját csekély számú személyre, nem szabad bezárkóznia, hanem mások felé is nyitottnak kell maradnia. Ezeket a fordulatokat krízishelyzetekként azonosítja életében, valamint ilyen kapcsolati változás még, amely szenvedéssel járt, a nagymamája halála, aki gyerekkori vallásosságának fontos szereplője volt. A tőle tanult vallásgyakorlat egyetemi éveit elejéig elkísérte, a nagymama halálával azonban hite is megrendült. Kifejtette, hogy bár ezt az időszakot mély kiábrándultságérzés hatotta át, mára már boldogabbá teszi „barátságossá” alakult kapcsolata Istennel.

Szüleivel való kapcsolatát sokszor tarkították krízishelyzetek, bár elmondása szerint jelen pillanatban jobb a kommunikáció köztük, de értékrendjükkel nem tud azonosulni, ezért folyamatosan kerülnie kell a konfliktusokat családjával. Más fontos kapcsolataiként baráti viszonyait emelte ki.

Arra a kérdésre, hogy hol érzi magát a leginkább harmóniában Istennel, válaszában úgy fogalmazott, hogy „két véglet emelne ki”, azt, ha hosszú időt tölthet csendes imában és azt, ha valamilyen pozitív életeseménynek a kapcsán feltöltődött, lendületes csúcspontot él meg. Elmondta, hogy véleménye szerint az a személy rendelkezik érett hittel, aki objektíven tud beszélni a hittel kapcsolatos dolgokról, és eközben hihető, megkapó módon tudja megélni hitét a hétköznapokban. Tehát nem elfogult, de meggyőződése tetteiben megsejthető. Meglátása szerint egy tett helyessége annak a függvénye, hogy az semmilyen mértékben nem árt sem a környezetünknek, sem pedig embertársainknak. Ehhez kapcsolódóan kiemelte, hogy elkötelezettnek érzi magát a környezetvédelem és a mások iránt végzett szolidáris cselekedetek és ügyek irányában. Ebben az elköteleződésben benne van az az erkölcsi felfogása is, hogy a mások megsegítése embertársi kötelezettségünk, amiben álláspontja szerint minden embernek egyet kellene értenie.

Kifejtette, hogy magát vallásos embernek tartja, ez pedig úgy nyilvánul meg életében, hogy tetteit mindig a vallásos dimenzió függvényében is értékeli. A halálról alkotott elképzelése, hogy az lényegében egy másik létállapotot jelent, ahol mások számára elérhetetlenné válunk. Fontos vallási eszme számára a béke az emberek között. A vallásos gyakorlatok közül a szentmise ünneplése kiemelten sokat jelent számára, de hozzáfűzte, hogy ez akkor ad igazi lelki feltöltődést számára, ha

ünnepélyes jellegét megőrzik és nem csak rutinosan van jelen a közösség és pap. Előzőleg a rózsafüzér imaformáját részesítette előnyben, ezt a gyakorlatot azonban mára már csak a csoportos jellege miatt favorizálja, ezáltal megélheti hitének közösségi jellegét. A rossz jelenlétét a világban azzal magyarázza, hogy az emberek önzésük folytán rosszat okoznak embertársaiknak. Egy vallási konfliktus megoldásához pedig a kommunikációt vallja kulcsnak, valamint annak képességét, hogy az emberek el tudják fogadni az övékétől különböző álláspontokat is. Ehhez nem kell egyet is érteni mindenben, vallási irányultságtól függetlenül is együtt lehet működni másokkal.

Az interjúalany válaszai arra világítanak rá, hogy átgondolt, egyedi állásponttal rendelkezik. Szabadon elköteleződik saját vallásán belül különböző gyakorlatok és viszonyulások mellett, vagyis kritikai távolság felvételére is képes. Az egyén stabilan tudja, hogy miben hisz, és ki is tudja azt fejezni. Képes elköteleződni különböző ügyek mellett. Ezek a jellemzők pedig az individuális-reflektív hitfejlődési állomás sajátjai. Találkozhatunk ezen kívül az összekapcsolódó-elmélyülő hit felé mutató jellemvonásokkal is. Ilyen például, hogy az interjúalany többször láttatja válaszaiban, hogy tudatában van a világon létező számos értelmezési rendszernek és törekszik arra, hogy ezeket megértesse. Tehát jelét adja dialóguskészségének és nyitottságának.

Vallásos ítéleteit tekintve válaszai alapján egy éppen kibontakozó folyamatú negyedik fokozat környékén határolhatjuk be. Véleménye szerint az embereknek az Isten felé nincs direkt kötelezettségük, de teremtett voltunk okán képesek kapcsolatba lépni Istennel. Nem függ az ember a Végső Valóságtól, szabad akarata okán döntheti el, hogy felé fordul-e vagy sem. Istenrajzával összevetve ezeket a feltételezéseinket, szintén azt láthatjuk,

hogy a rajz egy személyes istenképet szemléltet, azt, amit a személy megél, megtapasztal. Vagyis egy Istennel kapcsolatos élményt. Az interjúalany egy bögrét rajzolt, amelynek két füle van. Ez jelképezi számára, hogy Istennel együtt biztonságban érzi magát, ahogyan egy bögrét is mindkét fülénél fogva lehet a legbiztonságosabban tartani. A bögre pedig kávé tartalmaz, amely úgy üdíti fel az ember testét, ahogy Isten az ember lelkét. A rajzhoz fűzött magyarázat okán is célszerű az interjúalany kötődési mintáit körvonalazni, mely szintén összefügg az eddig feltételezettekkel. A kapott értékek alapján az interjúpartnert a biztonságos kötődési stílussal jellemezhetjük (szorongás 27, elkerülés 40).

Az eddigi eredményekből egy biztonságosan kötődő, egyedi értékrendszerrel rendelkező személy képe rajzolódik ki előttünk, aki feltehetőleg már átbocsátotta vallásosságát a kritika szűrőin. A kritika utáni vallásosság mérőeszközének segítségével még inkább meggyőződhetünk erről a feltételezésről, a kapott eredmény alapján az interjúalany a második naivitás szakasza felé halad (transzcendens 9, szimbolikus 13). A vallásos kételyeket feltáró skála pedig alacsony értékek mutat (15-öt az 50-ből), tehát aktuálisan a kételyek nem számottevőek a személy életében.

Negyedik interjú

A negyedik meginterjúvolt személy egy 32 éves férfi. Egyetemre alatti képzőművészetet tanult alap- és mesterei képzésen. Jelenleg fotózás technikával és reklámgrafikával foglalkozik egy gyermekkori barátjával közösen alapított cégnél.

Életében fontos fejezetként válik ki a felsőfokú tanulmányok időszaka, valamint a különböző munkahelyei ez idáig szintén jelentős változásokat jelentettek számára. Mindezek hatást gya-

koroltak személyiségére, de a legnagyobb fordulatot gondolkodásában az hozta, amikor véget ért hat évig tartó párkapcsolata, közvetlenül az egyetemi évek befejezése után. Ezt az időszakot nevezte meg mint az életében megtapasztalt legkirívóbb krízist. Addigi párja elválásukat követően egy évvel később megházasodott, ez a történet pedig fokozta krízisállapotát. Életének ebben a szakaszában nagyfokú kiábrándultságérzetet tapasztalta meg hitével kapcsolatban is. Barátai hatására részt vett különböző lelkiprákciókon és vallásos közösségekhez csatlakozott, ez azonban, elmondása alapján, még inkább fokozta eltávolodását, mert nem érezte hitelesnek az ezek által nyújtott vigaszt, és nem érezte valósnak az „ott láttatott boldogságot”. Ez a vallásos kiábrándultság idézett elő konfliktusokat szüleivel való kapcsolatában is, mivel nem fogadta szívesen a tőlük érkező nyomást, hogy hitében megmaradjon és azt továbbra is gyakorolja.

Fontos kapcsolati szálként utalt még életében a nagymamájával való kapcsolatára, aki szintén a hitgyakorlat értékére próbálta rávezetni, és ebben példaként járt előtte. Őt nevezte meg mint olyan személyt, aki véleménye szerint erős, érett hittel rendelkezik, bár igyekezett hozzáfűzni, hogy „vallási fanatizmusa” nem volt szimpatikus számára, ahogyan a szülei hasonló elvakultan hívó vonásai sem. A jelenre irányítva a figyelmet, párkapcsolata is kiemelten fontos érték számára. Barátnője és a vele való közös életük az, amelyet kiemelt mint az életet értelmessé tevő tényező. E mellett pedig ugyanilyen fontosak számára baráti kapcsolatai is. Ezeket a baráti viszonyokat többször is kiemeli mint erőforrásokat, akikhez problémahelyzetben fordulhat, és akik igen előkelő helyet foglalnak el értékrendjében.

Istennel leginkább harmóniában a templomban érzi magát, különösen a nagy ünnepekkor. Ezen alkalmak azért is fontosak,

mert lehetőséget teremtenek, hogy együtt lehessen a számára fontos emberekkel. Elmondása szerint magát vallásos embernek tartja, ami egy alap, segítséget nyújtó értékrendet ad életéhez. Ez pedig azért hasznos, mert gyermekeinek is örökül adhatja ezt az értékrendet, így járulva hozzá boldogulásukhoz. Kifejtette, hogy mivel gyermekkorában ezt megszokta, esténként szokott imádkozni, ezek pedig kötött imaformák. Értelmezése szerint a rossz jelenléte a világban az emberi önzés következménye. A bűnről alkotott elképzelését nehezen tudta körülhatárolni, úgy fogalmazott, hogy esetleg abból származhat bűnös cselekedet, ha valakiben nincs kellően megalapozott értékrend.

A negyedik meginterjúvált személy válaszai a szintetikus-konvencionális hitfejlődési szakaszra utalnak, más hitfejlődési szakaszra utaló elemek nélkül. Ezt alátámasztják azok a válaszai, amelyek többszörösen hangsúlyozzák a kapcsolatok kialakításának és fenntartásának fontosságát. A társas tudat határát a vonatkoztatási csoportok határozzák meg az egyén számára. A hitet fontos kapcsolatokból tanult értéknek tekinti. Vallási kérdésekre adott válasza a tanult ismereteket tükrözik, és nem mutatnak egyedi, személyesen értelmezett válaszok felé.

Ezzel összecsengően a vallási ítéletek fejlődési fokának harmadik szintjét tulajdoníthatjuk övének, kifejti ugyanis, hogy Isten és ember között nincs függőségi viszony. Isten nem folyik bele a világ sorsába, így nem is beszélhetünk arról, hogy bármivel kapcsolatban megbüntetné az embert. Istenreprezentációjáról továbbá elmondhatjuk, hogy szintén konvencionális, megtanult képekkel ábrázolja Istent. Egy, a teremtéstörténetből származó mozzanatot elevenít fel a rajz, amikor a fényt és a sötétséget különválasztja Isten a világ megalkotásakor.

Mivel pedig az istenkép folyamatosan alakul emberi kapcsolataink függvényében is, ez interjúalanyunk kötődési stílusára irányítja a figyelmünket. Elkerülő, elutasító kötődéssel jellemezhető az egyén a mérőeszköz segítségével kapott értékek alapján (szorongás 36, elkerülés 52), ahogyan ezt feltételezhettük az eddig megtudott jellemzők szerint. A személy életét nagymértékben uralják a vallási kételyek (39/50), vallási attitűdjére pedig a külső kritika, a szó szerinti séghez való ragaszkodás jellemző (transzcendens 2,08, szimbólum 9,78).

Mindezek az eredmények azt engedik sejteni, hogy a meginterjúvolt személy számára a vallásosság nem egy önmagáért létező valóság, amely áthatja életét. Kifejtette, hogy amikor krízishelyzetében támaszt keresett a vallásos közösségekben, úgy tapasztalta, hogy nem az aktuális szükségleteire válaszolnak, hanem csak betanult mechanizmusok mentén születnek az ilyen jellegű közösségek válaszai. Ez pedig kiábrándította a vallásból, amely álláspontja még a mai napig is tart.

Ötödik interjú

Ötödik interjúalanyom egy 24 éves nő, aki jelenleg harmadéves menedzsment szakos hallgató az egyetemen. Érettségi után a biológia szakra iratkozott be, egy év után viszont úgy döntött, hogy másik szakirányon folytatja tovább tanulmányait.

Életének fő fejezeteiként az érettségi előtti és utáni időszakot tudja azonosítani, mivel az meghatározó esemény volt számára. Véleménye szerint minden egyes, másokkal való találkozás formálta valamilyen mértékben jelenlegi személyiségét. Istennel való kapcsolatát eddig csak abban látta, hogy szülei és a szülőfalujának szokásai rákényszerítenek egy kötelező vallásgyakor-

latot, de annak személyes vonatkozásait sohasem érezte. Jelen pillanatban pedig úgy tekint Istenre, mint egyfajta támaszra „mindenkin kívül”, tehát hangsúlyozza, hogy csak a szociális viszonyai mögött helyezkedik el istenkapcsolata. Megosztotta azt a nézetét, miszerint az az élet értelme, hogy törekedjünk egy kiegyensúlyozott, békés viszonyra önmagunkkal. A másokkal való kapcsolataink is értelmesek az életben, de ezeknek is a saját békénket kell szolgálnia.

Kifejti, hogy nem tapasztalt olyan helyzeteket eddigi életútján, amelyeket krizisként élt volna meg, sem pedig szenvedéssel járó eseményeket nem tud meghatározni életében. Szüleivel való kapcsolata során sem volt semmilyen töréspont, viszonyukat mindig is jónak és erősnek értékelte. Fontosnak tartott kapcsolati viszonyaihoz sorolja továbbá párkapcsolatát és barátságait. Ezek azonban a családi szeretetkapcsolat mögé sorakoznak fontosságukat illetően. Ha egyetlen dolgot megváltoztathatna magán, akkor azt szeretné, hogy ha nem lennének a mostanihoz hasonló előítéletei. Úgy értékelte, hogy ez az ítélkező jellemvonás azért lehet még benne, mert nem voltak olyan tapasztalatai, amelyek segítették volna megérteni mások nehéz helyzeteit, azt, hogy a társadalom perifériájára szorult emberekben milyen érzések és élmények mennek végbe.

Leginkább harmóniában az univerzummal, szerettei körében érzi magát, a családi otthonban. Ha problémái akadnak, ugyanezeknek az embereknek a véleményét kéri ki szívesen. Meglátásai szerint senki sem rendelkezik igazán érett hittel, csak a körülmények függvénye, hogy aktuálisan milyen a hite egy embernek. A dolgok helyes vagy helytelen voltát pedig a tettek motivációja szerint értékeli. Tehát annyiban helyes egy személy cselekedete, amennyiben azt jó motivációval hajtja végre,

így például szeretetből fakadóan. Szemlélete szerint létezhet egy külső erő, ami hat ránk, ezt pedig sorsnak nevezi, amit nem Istennel azonosít. Arra a kérdésre, hogy vallásos embernek tartja-e magát, egyszerűen azt válaszolta, hogy „is-is”. Majd kis idő elteltével még hozzáfűzte, hogy szerinte nem rossz ember az, aki nem imádkozik.

A halál jelentését úgy magyarázta, hogy az nem más, mint testünk megpihenése, a lelkünk pedig „tovább vándorol”, hogy egy, az előzőnél értelmesebb létformát találjon. Értelmezésében a bűn az a tett, amivel kárt okozunk mások életében. Megítélése szerint a rossz jelenléte is ezzel magyarázható világunkban, hogy az egyéneken felülkerekednek vágyai, és vágyainak tárgyához mások szabadságán átgázolva is hozzá akar jutni.

Ezeknek a válaszoknak az összefüggése a mitikus-literális hitfejlődési szakasz felé mutató jegyeket viseli magán. Képes egyszerű perspektívaátvételre, megérti, hogy mások nézőpontja különbözhet az övétől, de saját elmondása alapján más nézőpontjaiba még nem tud könnyedén bele is helyezkedni. Viszonyrendszereit a kölcsönösség, az adok-kapok viszony jellemzi. Ezek pedig a második, a mitikus-literális hitfejlődési szakasz jegyei. Kevésbé dominánsan, de a kérdésekre adott válaszai alapján a harmadik hitfejlődési szakasz jellemzője mutatkozik meg erkölcsi ítéletalkotási módjaiban. Harmóniára törekszik személyes kapcsolataiban, összhangra és megegyezésre.

A Végző Valósághoz való viszonyának megismerésére törekedtünk a Pál-dilemma felhasználásával. Ennek kontextusában elmondta, hogy a történetben szereplő Pált azért kötelezi ígérete, mert az elsősorban saját magának tett ígéret. Figyelnie kell erre a belső jelzésre, hogy egy ilyen határhelyzet jellegű eseményben épp ez a gondolat fogalmazódott meg benne. Az interjúalany

szerint oka van annak, hogy élete utolsóinak vélt perceiben ez az elhatározás fogalmazódik meg Pálban. Szíve mélyén a történet főhőse tudja, hogy ezt kell tennie, de csak egy ilyen fokozott érzelmeket kiváltó esemény során képest ezt beismerni saját magának is. Véleménye szerint a rossz dolgok miatt nem okolhatjuk Istent. Egyedül magának tartozik elszámolással Pál, saját magában kell mérlegelnie, hogy tetteinek milyen „alternatív költsége” van. Ezek a válaszok pedig a vallásos ítéletalkotási lépcsők harmadik fokára mutatnak, amelyet deizmus jellemez. Ezen a szinten ember és Isten függetlenül létezik egymástól. Az interjúalany azonban még hozzáfűzi, hogy a történet főhőse folyamodhat esetleg olyan megoldáshoz is, hogy lelkiismerete megnyugtatóra jó cselekedeteket gyakorol, vagy adományokkal segítheti a rászorulókat. Ezzel igyekezhet kimutatni háláját Isten felé, hiszen Pál valószínűleg azért is menekülhetett meg, mert őt erre érdemesnek látta Isten. Ha erre a kifejtésre tekintünk, akkor ez viszont a második vallásos ítéletalkotási fokozatra utal, amely magába foglalja az egyén azon hitét, hogy hatást gyakorolhat cselekedeteivel a Végső Valóságra. A meginterjúvolt személy válaszai tehát sokszor ellentmondásosak, ezzel pedig két fokozat közötti helyzetére mutatnak rá, vagyis a harmadik és a második ítéletalkotási fokozat jellemzőit is felismerhetjük válaszaiból.

Ha továbbhaladunk és istenrajzát tekintjük meg, a képben egy istenfogalmat láthatunk. A fa szimbólumán keresztül mondja el, hogy szerinte az ember a teremtés koronája, de egy fa koronájának is mélyen gyökereznie kell a földben, mint ahogyan az embernek a Végső Valóságban, amelytől származik. Istenreprezentációját is figyelembe véve a fentiekben kapott eredményekkel együtt már valószínűbbnek mutatkozik,

hogy a meginterjúvolt személy inkább a második helyen áll a vallásos ítéletalkotási fokozatok közül. Valamint afelől is bizonyosabbak lehetünk, hogy inkább a mitikus-literális hitfejlődési szakaszban jár interjúalanyunk. Istenben egy megbízható támaszt keres, de még nem élő valóságként tekint rá. A vallásos kétely kérdőív eredménye szintén afelé mutat, hogy az egyén életében nagymértékben helye van a kételyeknek (29/50), amely világosabbá teszi, hogy miért találkozhattunk válaszaiban ellentmondásossággal. Tehát az egyén életében egyre nagyobb helye van a kételyeknek és megkérdőjelezéseknek, de még nem beszélhetünk kritikai utáni vallásosságról. Interjúalanyunkat a szószerintiséghez való ragaszkodás jellemzi a kritika utáni vallásosság mérőeszköz eredménye alapján (transzcendens -11,06, szimbólum 7,80). A kötődési stílusát tekintve a foglalkoztatott-kötődés dimenziójában foglal helyet (szorongás 46, elkerülés 53), vagyis az egyén az állandó interakciót igényli kapcsolataiban ahhoz, hogy biztonságban érezhesse magát.

A kapott eredmények és válaszok egybehangzóan olyan interjúalany képét engedik körvonalazódni, aki életében még nem tapasztalt meg olyan krízishelyzeteket, amelyek a világ dolgairól alkotott képének újragondolására készítették volna.

Az interjúk eredményeinek összegzése

Az interjúk során láthattuk, hogy a megismert öt fiatal felnőtt személy bár ugyanahhoz az életszakaszbeli csoporthoz tartoznak, hitük és lélektani sajátosságaik különböznek. Ugyanazok az életfeladatok foglalkoztatják őket, de mégis különbözően értékelhetik az élet fontos kérdéseit. Ebben nagy szerepet játszik a szociokulturális környezet is, amelyben nevelkedtek.

Az azonban egységes vonásként körvonalazódik, hogy vallási közösségük hitét nem érzik naprakésznek, vagy nem ismerik annak aktuális kérdésekre nyújtott üzenetét. Nem kapnak kielégítő válaszokat és segítséget az egyház keretein belül az őket foglalkoztató dolgokhoz, és ennek tudható be, hogy távol maradnak az egyházi közösségektől. A szüleiktől örökségül kapott hitet, egy, a letűnt korokhoz tartozó értéknek látják, ami azonban nem állja meg a helyét jelenükben. Bár mindannyian vallásos neveltetésben részesülnek, a hitoktatásban mégsem találkoznak az egyház szociális tanításaival, a legaktuálisabb kérdésekre összpontosító megnyilatkozásokkal. Persze árnyaltabb lesz a helyzet, ha a felnőtté válás folyamatában, egyetemi éveitől a teológiai tanulmányokkal is foglalkozik az adott személy, mint például az első és a harmadik interjúalany. Az egyház képe úgy épül fel a fiatal felnőttek túlnyomó többsége előtt, mint ami steril módon kívül marad a hétköznapi valóságain, és a kor érvényes kérdéseire nem igyekszik választ adni.

Az istenreprezentáció a személyben élete végéig alakulhat, de a fiatal felnőttkor mindenképp ebben is csúcspontnak és fordulópontnak tekinthető, mivel az értelemadási utak mentén az istenkép alakítása fontos mozzanattá válik. Ennek a képnek a vizsgálata és alakítása alapvetően a pasztorációs munka hatáskörébe tartozna. Pozitív példaadással és kedvező istenkép alakításával az egyház hitelessé válhat fiataljai szemében, és megnyerheti őket a közösség javára. De nem csak egyháznak van szüksége a lelkes fiatalokra, hanem mindkét fél érdekei ezt diktálják, mivel gyakran találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy számos emberi probléma háttérében az Istenről kialakított torz kép áll, így pozitív hozadéka van az egyén életében is a kiegyensúlyozott hitéletnek.